

Právě se chystal odložit na polici kartonový fascikl s kopiemi smluv, když vtom se ozvalo slabé zaklepání. Přistoupil ke dveřím, stiskl kliku a překvapilo ho, když na chodbě uviděl svou ženu.

„Betko? Co tu tak stojíš?“ V jejím bledém obličejí, poněkud už poznamenaném osmačtyřiceti lety, zahlédl strach. „No tak, co se děje?“ Chytil ji za loket a vtáhl dovnitř. Viděl, že v jedné ruce drží stočené noviny a v druhé žmoulá kapesník. Do jeho kancelářských prostor chodívala málokdy, neměla ve zvyku ho přes den vyrušovat. Jen občas, když zůstal sedět nad prací příliš dlouho, poslala Rózu, aby ho zavolala k obědu.

„Róza mi přinesla noviny!“ Alžbeta je otevřela na jeho masivním psacím stole a nervózně otáčela stránky, dokud se od nich strnule neodtáhla. „Od rána váhám, jestli ti to mám ukázat, ale tak jako tak by ti to někdo podstrčil.“ Namířila ukazovákem na papír. „Á, tady to je!“

Stránce dominoval hlavní titulek vyvedený tučným písmem: Zázračná proměna dr. Martona v dr. Mráze.

„Naše služka čte Gardistu?“ zeptal se napohled nevzrušeně a usedl ke stolu s otevřenými novinami.

„Její otec to odebírá, ale prý jenom proto, aby byl informovaný.“

„Očividně si tedy pospíšil, aby informoval taky nás.“ Doktor Mráz si povolil pevný uzel na kravatě.

„Taková žumpa!“ ulevila si Mrázová a její manžel si začal čistit brýle. „Co píšou?“ zeptal se suše, jako by mu nestálo za to namáhat svůj slábnoucí zrak. Její rozhořčení nekomentoval, přestože jindy by manželčiny emoce jistě mírnil.

„Ach, ani to nechci vědět! Špína, špína se hrne!“ Alžbetě se třásl hlas a přemáhal ji pláč. „A samozřejmě, že i Barková mě přišla upozornit, že o tobě píšou!“

„Takže další, co čtou to svinstvo...“ poznamenal Mráz a znovu si nasadil brýle, aby mohl zaostřit na novinová písmena. Ale když postřehl, že mu Alžbeta stojí za zády a nahlíží přes rameno, obrátil se k ní: „Tak čti ty, Betko!“ Podal jí noviny a ukázal na dřevěné empírové křeslo, v němž sedávají jeho klienti.

Alžbeta vycítila, že přes zdánlivý klid, který její manžel zachovával, je rozrušený také. S důrazem na každé slovo se tedy chopila nevděčného úkolu předčítat:

„Zemský úřad v Bratislavě povolil v uplynulých dnech advokátovi v Himberanech, dr. Martonovi, změnu jména. Z dr. Martona se náhle stal dr. Mráz. Záležitost zdánlivě všední. Ale jen zdánlivě. Proto věc vysvětlíme podrobněji,“ nadechla se a úkosem

pohlédla na muže. Široká záda v dobře padnoucím šedém saku ztuhle tiskl do opěradla, ale hlavu jako by tlačil bradou ke krku, víčka přivřená. Svraštěné čelo mu zbrázdily vrásky, koutky úst se však ani nepohnuly. „Pokračuj!“ pobídl ji, když zaznamenal její zkoumavý pohled.

„Kdo je dr. Marton?“ četla dále. „Nositel jména, které budí v Himberanech, ale také na celém slovenském Závrší hrůzu. Dr. Marton je pokřtěným Židem. A stejně jako nedovedla svěcená voda zničit pojmenování Žida-muže, nezměnila ani jeho duši. Dr. Marton zůstal dodnes mazaným židovským fiškusem, vždycky mu šlo jen o kšeft a peníze. Proto zpráva o tom, že si podal žádost o změnu jména, zapůsobila jako bomba. Místní Hlinkova garda, Hlinkova slovenská ľudová strana a ostatní veřejní činitelé nasadili všechny páky, aby schválení této Martonovy žádosti překazili. Protože dr. Marton zůstane navždy dr. Martonem, i kdyby se stokrát znovu pokřtil a tisíckrát si změnil jméno. Jméno dr. Martona je totiž vizitkou. Každý ví, že je to jméno židovské. Když se však přestěhuje například do Banské Bystrice nebo do Turčianského Sv. Martina dr. Mráz, nikdo tam nebude vědět, o koho se jedná.“

Alžbeta se odmlčela, ale bála se na muže podívat. Slyšela, jak prudčeji vydechl, ale jinak dále s naprostou vážností mlčel.

„To je všechno?“ zvedl k ní pohled.

„Ještě ne. Mám ti to dočíst celé?“ Zalitovala, že udělala přestávku, už to chtěla mít za sebou. Mráz jen mlčky přisvědčil a Alžbetin melodický hlas ukrájoval další věty z pamfletu: „Každý si pomyslí: křesťan a Slovák. A tady to máme! Jméno Mráz je dobrou maskou, pod kterou bude moct jeho nositel dále bohatnout na úkor ubohého slovenského člověka. Hlinkova garda musí stát na stráži, aby Židé takovýmto rafinovaným způsobem nemizeli beze stopy ve slovenském moři a nemohli tak dále vysávat slovenskou krev. Musíme odhalit jména všech tzv. vlivných lidí, kteří v Martonově případě intervenovali, a budeme je veřejně pranýřovat.“

Ruce s novinami jí bezradně klesly do klína: „Co na to říkáš?“

„Podepsal se autor?“

Zavrtěla hlavou. „Je tu jenom šifra, písmeno á. Nevíš, kdo by to mohl být?“

„Teď skoro kdokoli,“ odpověděl a dlaní si podrbal nakrátko ostříhaný šedivý zátylek. „Už je Aninka doma?“ zajímal se o dceru.

„Už by měla, dneska má krátký den, za chvíli bude oběd,“ zadívala se na masivní podlahové hodiny v jeho kanceláři.

„To je dobře,“ vstal a nastavil manželce rámě, aby se o něj opřela. „Pojďme tedy nahoru. A ty noviny mi tu, prosím, nech.“

Vyrůstala jsem v Himberanech a chodila jsem tam i do měšťanky. Rodiče mě vedli k učení a ke knihám, doma jsme měli opravdu velkou knihovnu. Tatínek četl spíš odborné knihy a maminka klasiku, ale také nové slovenské knížky, pamatuju si, že dlouhé roky odebírala časopis Živena.

Už to asi nahráváte, že? A mám mluvit hlasitěji? Ne? No, možná stejně budu, už hůř slyším a potom mi připadá, že ostatní taky. A proč vás vlastně zajímá zrovna můj příběh? Pocházíte z Himberan? Ne? A odkud tedy? Aha, tak vidíte, tam mě osud nikdy nezavedl. Takže... Na začátek mám říct jméno a věk, ano? Aha, doplníte to tam vy? Pro jistotu tedy: Jmenuji se Anna Olšaníková, za svobodna Mrázová, a je mi devadesát pět let. Narodila jsem se v Himberanech, kde se moji rodiče usadili po první světové válce. Tatínek byl rodák z nedalekých Velkých Grešlí, to je kousek dál od Himberan, ale stále na Závrší. Maminka se narodila v Bratislavě, ale její matka, kterou jsem nepoznala, protože zemřela ještě před mým narozením, pocházela odněkud ze Slovinska.

Takže – měla jsem pěkné dětství a snad i pěkné mládí, pravda, dokud se nedostali k moci lidé. Šlo to pomalu a postupně, nejdříve jsem slyšela o takzvaných postrcích, to když se hned po vyhlášení autonomie ještě v osmatřicátém musely některé židovské

rodiny vystěhovat až ke slovensko-maďarské hranici. Měl to být kolektivní trest po první vídeňské arbitráži, když připadly jižní části slovenského území Maďarům. Samozřejmě z toho obviňovali Židy, kterým se automaticky připisovala promaďarská orientace. Jestli se nepletu, tito Židé měli být vyvezeni do Maďarska, ale tamější strana je nepřijala, takže se zasekli někde mezi hranicemi. Moc jsem rodiny, které tehdy deportovali také od nás z Himberan, neznala, ale otce to pobouřilo a říkal mamince, že je to teprve začátek. Potom jako by to utichlo. Nevím, kolik se z těch vypoklonkovaných himberanských Židů vrátilo domů. Šlo o ty chudší, ačkoli se říkalo, že přišli i o to málo, co měli, a své byty našli úplně vyrabované. Chvilí byl klid, ale otec všechno sledoval, proto si vlastně dal ještě v únoru 1939 změnit jméno. Totiž když jsem se narodila, jmenovala jsem se Martonová, celá rodina jsme byli Martonovi. No a změnil to na Mráz, rozhodl se narychlo, moc nad tím novým příjmením nepřemýšlel, i když nezastírám, že to byl zvláštní pocit, jmenovat se najednou úplně jinak. Na první pohled banalita, ale jméno je jméno. No a tím jménem to vlastně možná celé začalo, tedy pro naši rodinu, protože jednou jsem přišla ze školy, to už jsem navštěvovala učitelský ústav v Bratislavě, tedy střední školu pro budoucí učitelky. Kolik mi bylo? Sedmnáct. Když jsme měli kratší vyučování, jezdila jsem domů na oběd, kvůli

mně ho rodiče posouvali na později, a matně si vzpomínám, že i tenkrát jsem chvátala od vlaku, abych přišla včas. Bydleli jsme v Masarykově ulici, krátce nato ji pojmenovali po Hlinkovi, po válce se zase jmenovala po Širokém a teď je to takové neutrální, takže Hlavná. Koneckonců to hlavní ulice opravdu byla. Náš dům stál asi v její polovině, měl jedno poschodí a nacházelo se v něm několik samostatných bytů. Pokud si vybavuji, tak tam byli s dvěma dětmi manželé Barkovi a ještě starý pan Stein, vdovec, a jistě bych si vzpomněla i na další, ale rodiny se, pravda, taky hodně stěhovaly a střídaly. Ne, služka Róza s námi nebydlela, pocházela také z Himberan a měla to přes dvě ulice.

Pospíchala jsem tedy od vlaku domů, ale ten den jsem potkala kamarádku Hanku Zábojníkovou, která nesla v košíku dvě koťata, inu, musela jsem se trochu zdržet, a jak jsme se zapovídaly, dorazila jsem domů později. Všimla jsem si, že maminka plakala, a naivně jsem si myslela, že asi kvůli mně, ale po chvílce už mi bylo jasné, že se stalo něco horšího. U oběda vládlo tísnivé ticho, takže jsem se dokonce domnívala, že se rodiče pohádali. Když šla Róza uklidit kuchyň a my s maminkou jsme si sedly k šití – uměla totiž krásně šít a vyšívat a chtěla mě to naučit, i když já jsem nikdy tak šikovná jako ona nebyla –, polohlasně mi řekla, že o tatínkovi vyšel hrozný článek v Gardistovi. Prý abych

se připravila, že na to budou lidé dělat narážky, a jistě se to už dostalo do rukou i někomu u nás na učitelském ústavu. Požádala jsem ji o ty noviny, ale ona zavrtěla hlavou, že ne, a znovu se rozplakala. Tehdy se mě zmocnil dosud nepoznaný strach, takový ten mdlý, neurčitý, který vyvolává zlé tušení, ale vy nedovedete pojmenovat, čeho přesně se bojíte. My s maminkou jsme přece byly katoličky a tatínek se dávno před válkou stal evangelíkem. Jenom jsme měli to nešťastné příjmení.

3

Tři dny po publikování článku o doktoru Mrázovi si ho s příjemným zadostiučiněním znovu přečetl i doktor Rárbocký, urostlý tmavovlasý chlap těsně před čtyřicítkou. Stačilo podstrčit potřebné informace zdatnému redaktorovi – a vida, jaký užitečný text vyšel! Nebylo pochyb, že nastal nejvyšší čas řešit věci radikálněji. Neměl snad pravdu Šaňo Mach nedávno v Řišňovcích? ujišťoval se Rárbocký. Slováci chtěli být velkomyslní a nechťeli trestat, ale ukázalo se, že to byla chyba. Židy je potřeba srovnat do latě!

Rárbocký byl právník stejně jako Mráz a právě teď svoji živnost přenesl přímo do sídla Hlinkovy gardy v Himberanech, kterým se stala moderní budova místní sokolovny. Znak tělocvičného spolku Sokol

tu na jeho přímý pokyn vystřídal masivní slovenský státní znak a iniciály Hlinkovy gardy.

Rárbocký zvedl papírovou krabičku cigaret značky Egypt a s požitkem si jednu zapálil. Zvažoval, zda dopis napíše sám, nebo ho nadiktuje písařce. Nerad se totiž dělil o obsah, který měl zůstat utajený, a týkalo se to i kancelářské pomocné síly Margity. Toho dne ho ale čekalo ještě příliš mnoho agendy, a tak přešel ze své prostornější kanceláře do malé místnosti, ve které se spolu s množstvím úředních papírů, oznámení a listin tísnila i postarší posila sekretariátu himberanské Hlinkovy gardy. Jen co Rárbocký vešel, nahrbená Margita v upnuté tmavé šatové sukni zvedla oči od papírů a naučeně přikývla: „Ano, pane doktore?“

„Založte si do stroje papír, budu vám diktovat,“ oznámil jí. „Nahoru dáte razítko důvěrné a tajné.“

Margita kývla hlavou. „Spolehněte se, pane doktore.“

„Pište hlavičku adresáta – Generální sekretariát HSL'S v Bratislavě, adresa a všechny náležitosti.“ Zatímco Margita klepala do klávesnice psacího stroje, Rárbocký si rozepnul vrchní knoflík na uniformě. Venku se oteplilo a v malé místnosti bylo dusno. Přistoupil k oknu a chystal se ho otevřít, ale písařka, aniž by zvedla hlavu od práce, poznamenala: „Pane doktore, okno je rozbité. Něco se zaseklo, nejde vůbec otevřít.“

Rárbocký zacloumal kličkou. „Sakra! Už jste to nahlásila správci budovy?“

„Rozbilo se teprve včera a správce jsem už neza-
stihla. Zařídím to.“

„Dobře, pište tedy.“ Rárbocký se zadíval přes sklo zavřeného okna na jednu z hlavních himberanských křižovatek, donedávna ještě prašnou, ale teď čerstvě vydlážděnou, přes kterou občas projelo auto. V tuto dopolední hodinu na ní vládl klid, obvykle ožívala až po konci vyučování, když se z nedaleké školy vy-
hrnuly děti.

„Dr. Albert Marton, do závorky dejte Mráz,“ začal diktovat a s uspokojením poslouchal Margitino ťukání, jako by mohl poslechem kontrolovat, jestli zapisuje správně, „je advokátem v Himberanech. Asi před...“ tady se mladý velitel himberanské Hlinkovy gardy trochu zarazil, protože v duchu přepočítával, kdy se vlastně dozvěděl, že Marton podniká kroky, aby zakryl svoje židovství. „Asi před měsícem,“ doplnil, „mu Zemský úřad povolil změnu jména na Mráz, dejte čárku, Margito, a to navzdory tomu, že Hlinkova garda a místní organizace Hlinkovy ľudové strany se proti tomu důrazně postavily.“

Rárbocký, který nesnášel horko, se okno znovu pokusil otevřít. Zalomcoval kličkou, až mu zůstala v ruce, a tak jen zanačoval a ledabyle ji nasadil zpátky. „Přečtěte mi poslední větu,“ vyzval Margitu, a když se znovu naladil na tón svého dopisu, pokračoval:

„Spolehlivým způsobem jsme zjistili, čárka, že návrh okresního úřadu byl též proti změně. Navzdory tomu, jistě po různých intervencích, byla změna povolena. Nyní bylo vydáno vládní nařízení o židovských advokátech. Dr. Marton-Mráz je podle tohoto nařízení Židem, a tak žádáme, aby za žádných okolností nebylo dovoleno jmenovanému provozování juristické praxe.“

Margita kýchlá a doktor Rárbocký zamumlal: „Zdravíčko!“

„Děkuji... Praxe,“ zopakovala poslední slovo.

„Nositel jména dr. Marton budí na slovenském Závrší hrůzu.“ Rárbocký se stále díval ven zavřeným oknem a pocit, že se v teplé místnosti potí a nemá dostatek vzduchu, ho přiměl trochu zrychlit tempo diktování: „Jeho zneužívání důvěry lidu celého okresu je dostatečně známé. Mazaným způsobem tahal z našeho rolnického lidu peníze, když si nechával dopředu podepisovat prázdný přehled pohledávek a tímto způsobem zinkasoval až dvakrát honorář ve stejné věci, ačkoli ve věci kromě advokátního dopisu nic právníckého neučinil. Náš slovenský lid v něm měl cynického, bezcitného vykořisťovatele, kterému nezáleželo na právním zastupování, ale čistě jen na ožebračování osob, které vyhledaly jeho ochranu. Ochranu dejte do uvozovek, Margitko,“ upozornil písárku s nečekanou vlídností. Těšilo ho, že mu slova tak lehce přišla na jazyk. Považoval se za obratného

stylistu a chvíle, které mu to potvrzovaly, ho naplňovaly uspokojením.

„Dala jsem,“ ujistila ho. V jemném obloučku od-
táhla zápěstí obou rukou od klávesnice psacího stro-
je, jako by jí je někdo držel na provázcích, a hned
jimi opětovně přistála na stejném místě jako na kla-
viatuře, jako by zrovna rozehrávala novou skladbu.

„Slovák byl pro něj jen objektem slibujícím lehký
výdělek a v našem lidu viděl tento Žid vždy jen cosi
méněcenného,“ diktoval energicky a hladce Rárboc-
ký. „Proto je v zájmu naší slovenské veřejnosti a na-
šeho lidu vůbec,“ teď udělal významnou řečnickou
odmlku, jako když vystupoval na schůzích strany
nebo na slavnostních shromážděních na himberan-
ském náměstí před kostelem, „aby jmenovaný byl co
nejdříve vymazán ze seznamu advokátů, jejichž stav
svou osobou jen znevažoval a svým jednáním učinil
stavem nenáviděným. Na stráž! Dr. Juraj Rárbocký,
velitel Hlinkovy gardy.“

Když Margita doťukala, vyzval ji: „Přečtěte mi to
celé ještě jednou.“